

Džo buvo palaidotas praėjus trimis dienoms po jo nužudymo.

Maja vilkėjo juodai, kaip ir pridera gedinčiai našlei. Įniršusi saulė nenumaldomai plieskė iš dangaus ir priminė jai dykumoje praleistus mėnesius. Šeimos pastorius bėrė banalybes, bet Maja jo nesiklausė. Ji akimis nuklydo į kitapus gatvės plytintį mokyklos kiemą.

Taip, kapinės buvo priešais pradžios mokyklą.

Maja pro čia buvo važiavusi nesuskaičiuojamai daug kartų — kapinės iš kairės, mokykla iš dešinės; ir visgi ji niekada iš tikro nesuvokė, kaip tai yra keista, tiesiog nederama. Kas atsirado pirmiau, mąstė ji, mokykla ar kapinės? Kas gi toks sugalvojo įkurti mokyklą šalia kapinių ar atvirkščiai? Ar ši keista priešprieša — pasibaigusių ir prasidedančių gyvenimų — kam nors rūpėjo, ar kažkas manė, kad tai gana pikantiška? Mirtis visada yra šalia, nutolusi nuo mūsų tik per menką atodūšį, tad gal ir išmintinga dar mažus vaikus supažindinti su jos sąvoka.

Panašioms kvailystėms besisukant galvoje, Maja stebėjo, kaip Džo karstas išnyksta duobėje. Atsiribok. Tai svarbiausia. Iškęsk visa tai.

Juodoji suknelė graužė. Per pastarąjį dešimtmetį Maja dalyvaavo gausybėje laidotuvių, tačiau dabar pirmą kartą ji privalėjo vilkėti juodai. Jai tai nepatiko.

Jai iš dešinės Džo artimieji — motina Džudita, brolis Nilas, sesuo Kerolaina — leipo nuo nepakeliamo karščio ir gilaus sielvarto. Iš kairės, pasinaudodama Majos ranka kaip sūpynėmis, nerimo bepradedanti irzti jos (ir Džo) dvejų metų dukra Lilė. Įprasta sakyti,

kad motinystė neatsiranda drauge su vaikų naudojimo instrukcija. Šiandien, kaip niekada, ji pritarė šiai minčiai. Kaip, klausė savęs Maja, derėtų tokiomis aplinkybėmis pagal etiketą elgtis? Gal reikėtų palikti dvimetį vaiką namuose? Ar dera jį vesti į tėvo laidotuves? Tokie dalykai neaptarinėjami tuose visažinių supermamyčių tinklapiuose, sprendžiančiuose bet kokias problemas. Įniršusi nuo savigailos, Maja vos nepaklausė internete: „Ei, kas gali patarti? Neseniai nužudė mano vyrą. Ar galima vesti dvejų metų dukrą į kapines, ar palikti ją namie? Oi, ir dar — patarkite, kaip apsirengti. Visiems ačiū.“

Į laidotuves susirinko šimtai žmonių, ir Majos menkai apšviestame smegenų užkaboryje blykstelėjo suvokimas, kad Džo tai būtų patikė. Džo mėgo žmones. Žmonės mėgo Džo. Žinoma, vien tik populiarumas tokios minios nepaaiškina. Gedėtojus viliojo šiurpi galimybė prisiartinti prie tragedijos — buvo šaltakraujiškai nušautas jaunas vyras, turtingos Berketų šeimos palikuonis, tarptautinio skandalo suteptos moters sutuoktinis.

Lilė apsisivijo motinos koją rankomis. Pasilenkusi Maja sušnibždėjo:

— Pakentėk truputį, mieloji, jau neilgai. Gerai?

Lilė linktelėjo, bet dar stipriau prisispaudė prie motinos.

Maja stovėjo įsitempusi, rankomis lygindama odą grauziančios juodosios suknelės, kurią buvo pasiskolinusi iš Ailinos, šonus. Džo nepatiktą ją matyti juodai apsirengusią. Jam patiko ją matyti dėvint paradinę karišką uniformą dar tuomet, kai ji buvo armijos kapitonė Maja Stern. Vos išvydęs Mają Berketų šeimos labdaros pokylyje, Džo, pasipuošęs fraku, iškart priėjo prie jos, gundančiai nusišypsojo (iki tol Maja nelabai suprato, kaip šypsomasi gundančiai) ir tarė:

— Oho, o aš maniau, kad tik uniformuoti *vyr*ai yra seksualu.

Bandymas „pakabinti“ nuskambėjo apgailėtinais, tačiau to pakako, kad Maja šyptelėtų — ko toks vaikinys kaip Džo ir telaukė. O Dieve, koks jis buvo gražus. Nuo tos minties net ir dabar, stovėdama tvankiame karšyje už šešių pėdų nuo savo negyvo vyro, Maja nusi-

šypsojo. Po metų jiedu susituokė. Netrukus gimė Lilė. O štai dabar, lyg prasukus gyvenimo juostą į priekį, ji stovi čia, prie savo vyro ir vienintelio vaiko tėvo kapo.

„Visos meilės istorijos baigiasi tragedijomis“, — kartą seniai pasakė jai tėvas.

Tuomet Maja, purtydama galvą, pratarė: „O Dieve, tėti, kaip šiurpu.“ — „Taip, — patvirtino jis, — bet pati pagalvok: dažniausiai meilė praeina, o jei net tau pasisekė nugyventi ganėtinai ilgą gyvenimą, galiausiai neišvengiamai teks laidoti savo sielos draugą.“

Maja įsivaizdavo tėtį, sėdintį virtuvėje prie geltono plastikinio stalo jų namelyje Bruklino, apsilikusį savo mėgstamą susegamą megztninį (visų profesijų atstovai turi uniformas, ne tik kariškiai), priešais pasiskleidusį krūvelę studentų darbų, kuriuos turėjo įvertinti. Tėtis su mama jau seniai buvo mirę, vienas po kito per kelis mėnesius, bet, tiesą pasakius, Majai ir dabar dar buvo sunku nuspręsti, kokiai tragedijos kategorijai priklausė tėvų meilės istorija.

Pastoriui ir toliau dudenant, Džudita Berket, Džo motina, suspaudė Majos ranką su sielvarto palaužto žmogaus jėga.

— Tai dar baisiau, — sumurmėjo vyresnė moteris.

Maja neprašė paaiškinti. Jai to nereikėjo. Jau antrą kartą Džuditai Berket teko laidoti savo vaiką. Du iš jos trijų sūnų buvo negyvi — vienas dėl galimai tragiško įvykio, kitas nužudytas. Maja pažvelgė į savojo vaiko viršugalvį ir pagalvojo, kaip motina sugeba išgyventi tokį skausmą.

Lyg suprasdama, ką Maja galvoja, vyresnioji moteris sušnibždėjo:

— Jau niekada nesijausi kaip anksčiau, — jos paprasti žodžiai perskrodė orą lyg pjautuvas, — niekada.

— Tai mano kaltė, — pratarė Maja.

Ji nemanė taip pasakysianti. Džudita pažvelgė į ją.

— Man reikėjo...

— Tu nieko negalėjai padaryti, — paguodė Džudita.

Tačiau jos žodžiai nuskambėjo kažkaip keistai. Maja tai suprato, nes ir kitiems tikriausiai taip pat atrodė. Praeityje Maja Stern buvo išgelbėjusi daug gyvybių. Kodėl ji neišgelbėjo savo vyro?

— Dulke buvai, dulke pavirsi...

Ar tikrai pastorius bėrė nuvalkiotus žodžius, ar Majai tik taip atrodė? Ji nelabai ir klausėsi. Niekada nesiklausydavo per laidotuves. Kadangi jai per dažnai tekdavo susidurti su mirtimi, Maja žinojo paslaptį, kaip ją išverti: nejausk, neklausyk, nežiūrėk. Tegu visi garsai ir vaizdai neatpažįstamai susimaišo.

Pasiekęs dugną, Džo karstas trinktelėjo į žemę. Garsas nuaidėjo per nejudantį orą. Džudita atsišliejo į Mają ir tyliai suaimanavo. Maja vis dar stovėjo kariškai įsitempusi — galva pakelta, nugara tiesi, pečiai atlošti. Neseniai ji skaitė vieną saviauklos straipsnį — tokių dažnai gauna elektroniniu paštu — apie „galios laikysenas“ ir kaip jos padeda gyvenime. Kariuomenė jau seniai žino šią tiesą. Karys stovi pagal komandą „ramiai“ dėl to, kad tam tikra prasme ši stovėseną suteikia jam galios, arba, kas taip pat svarbu, priešams ir draugams sukelia įspūdį, kad jis yra galingas.

Akimirką Maja mintimis grįžo į parką — metalo blyksnis, šūvio garsas, krintantis Džo, kruvina Majos palaidinukė, klupinėjimas tamsoje, tolimų automobilių šviesų ūkanotos aureolės...

„Padėkite... kas nors padėkite... mano vyras...“

Ji užsimerkė ir bandė nustumti nuo savęs prisiminimą.

Laikykis, pasakė Maja sau dabar. Tiesiog išgyvenk.

Ir ji laikėsi.

O po to reikėjo priimti visų užuojautas.

Yra dvi progos, kai šeimnininkai privalo visiems svečiams paspausti rankas, — tai vestuvės ir laidotuvės. Matyt, šis veiksmas turi gilią jausminę prasmę, tačiau Maja neišsivaizdavo kokią.

Ji neturėjo supratimo, kiek žmonių pro ją praėjo, tačiau jau-

tė, kad tai trunka valandas. Gedėtojai slinko vorele kaip zombiai iš siaubo filmo, kur herojus juos vis žudo, o jie vis iš kažkur randasi.

Tiesiog tegul slenka.

Daugelis tyliai pratarėdavo „Užjaučiu dėl jūsų netekties“, kas Majai rodėsi visiškai tinkama sakyti tokia proga. Kiti per daug šnekėjo. Jie pradėdavo nuo to, kokia baisi tai tragedija, kokia netektis, kaip šis miestas ritasi bedugnėn, kaip jie vos nebuvo apiplėšti vidury baltos dienos (pirma taisyklė — niekada tokiais atvejais nekalbėkite apie save), kaip jie tikisi, jog policija gerai paspirgins tuos gyvulius, kurie tai padarė, kaip Majai pasisekė, kaip Dievas ją apsaugojo (šnekėtojas, matyt, turėjo galvoje, kad Džo Dievas taip gerai nenusaugojo), kaip viskam yra dieviškasis planas, priežastis to, kas vyksta (Maja stebėjosi, kaip ji išlaikė netrenkusi tokiems šnekėtojams).

Išsekusi Džo šeima prisėdo. Bet ne Maja. Ji išsitempusi stovėjo, kiekvienam gedėtojui tvirtai spaudė ranką ir žiūrėjo į akis. Pasinaudodama subtilia ir nelabai subtilia kūno kalba, ji rodė savo priešškumą tiems, kas ketino išraiškiau pademonstruoti sielvarą bučiniu ar apsikabinimu. Kad ir kokie būtų lėkšti žodžiai, Maja jų klausėsi atidžiai, linkčiojo galva, tokiu pačiu pusiau nuoširdžiu tonu dėkojo už tai, kad atėjo, po to atsisukdavo į kitą priėjusį gedėtoją.

Kita geležinė užuojautos reiškimo per laidotuves taisyklė: nekalbėkite daug. Trumpi, kad ir lėkšti žodžiai apsaugos jus nuo tikimybės prišnekėti nesąmonių. Jei jaučiate poreikį pasakyti daugiau, gražiai, bet trumpai paminėkite velionį. Niekuomet nedarykite to, ką, pavyzdžiui, darė Džo teta Edita. Ji isteriškai raudėjo ir atkreipė visų dėmesį į save — štai aš, labiausiai kenčianti gedėtoja, ir niekada nesakykite sielvartaujančiai našlei tokios šiurpinančios kvailystės, kaip „oi tu vargše mergyte, pirmiau sesuo, o dabar ir vyras...“

Akimirką pasaulis sustojo, kai teta Edita garsiai pasakė tai, apie ką galvojo visi, ypač girdint mažam Majos sūnėnui Danieliui ir dar mažesnei dukterėčiai Aleksai. Kraujas sustingo gyslose, ir Majai prireikė nežemiškos stiprybės, kad susivaldytų negriebusi tetai Editai už gerklės ir neišrovusi jos balso stygų.